

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בלק

(חלק בג שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת בלק, חידד תמוז, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2024

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בלק ב

אזוי איז אויך משמע פון תיב"ע און תרגום ירושלמי, וואָס אין די תרגומים איז דאָ מודגש דער ביטול והריגה פון די אומות¹⁰.

לכאורה איז משמע, אַז די צוויי פירושים זיינען מחולק אין דעם, צי עס וועלן בלייבן אומות העולם לעתיד לבא.

איז תמוה: ווי איז שייך צו זאָגן אַז לעת"ל וועט זיין אַ הרס וחורבן פון „כל בני שת“, אַ השמדה פון אַלע אומות – בשעת עס זיינען דאָ נבואות מפורשות בכמה מקומות וועגן אומות וגוים לעתיד לבא¹¹, אָנהויבנדיק פון התחלת ישעי'¹²:

9 בתיב"ע כתבו בהמשך למלחמת גוג: וירוקן כל בניו דשת משיירתיי דגוג דעתידין למסדרא סדרי קרבא בישראל ויפלו פגריהן כולהון קדמוי. ובתיב"ע: וירוקן וישיצי כל בני מדינחא.
10 ועד"ז מצינו ב' פירושים בהפסוק שלאח"ז (כד, יח) „והי אדום ירשה והי ירשה שעיר אויביו“ – אם הוא מלשון ירושה (כפי הת"א, וכמפורש ברד"ק בס' השרשים ע' ירש. וכ"ה לפי הרמב"ם בהל' מלכים שם); או מלשון תריכין (כתיב"ע כאן) – גירושין, או השמדה וכליון (ראה ספר השרשים לר"י בן ג'נאח ערך ירש. ת"י כאן. וראה רב"ע כאן „מגזרת ואם לא תורישו“ (מסעי לג, נה)).
11 ואין לתרץ דהכוונה כאן היא להרס וחורבן של הממלכה והאומה ולא השמדה ואיבוד בני אדם בתור יחידים, ובהנבואות (שהובאו בפנים) הכוונה רק שיהיו אנשים מאוה"ע – כ"י: א) בפסוק מפורש „כל בני שת“, שמורה על כל בני אדם – ראה רב"ע כאן „כמו בני אדם“*. ועד"ז הוא באברבנאל. ועוד. וכלשון הת"א „כל בני אנשא“. וכדמוכח גם מהנבואה בזכר"י שהובא לקמן סעיף ב. ב) לאידך: מלשון הנבואות בכ"מ משמע שלעת"ל יהיו גם אומים וגוים (ולא רק כאנשים יחידים).
12 ב, ב ואילך.

א. אין דער לעצטער נבואה פון בלעם בפרשתנו, וואו עס רעדט זיך בעיקר וועגן דעם זמן פון נאָך ביאת המשיח, „באחרית הימים“¹ – ובלשון הרמב"ן²: „והנבואה הזאת לימות המשיח היא“³, וואָס דאָס איז דער תוכן פון „דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל“⁴, היינו מלך המשיח⁵ – פירט אויס דער פסוק „ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת“.

אין פשט פון „וקרקר כל בני שת“ געפינט מען בכללות צוויי פירושים: א) דער תרגום אונקלוס טייטשט: וישלוט בכל בני אנשא. ב) דער אבן עזרא איז מפרש: „כמו מקרקר קיר“ והטעם הורס“, ד. ה. אַן ענין פון הרס וחורבן.⁸ און

1 כד, יד. בת"א שם „בסוף יומיא“. ובתיב"ע ות"י „בסוף עקב יומיא“.
2 עה"ת שם.
3 וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"א ובלח"מ שם. באברבנאל כאן, וכן באוה"ח פסוק יז ד, „כל הנבואה במלך המשיח נאמרה“ (אלא שמחלק הפסוקים לב' האופנים ד, בעתה"ו „אחישנה“).
4 כד, יז.
5 ראה רמב"ן, אברבנאל ואוה"ח שם. וראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. דב"ר פ"א, כ. תרגומים עה"פ. וברמב"ם שם מפרש דרך כוכב מיעקב על דוד וקם שבט מישראל על משיח. ועד"ז מפרש תחלת הכתוב „אראנו גוי“ וסיומו „ומחץ גוי“. וכן הפסוק שלאח"ז. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 278 ואילך (וראה גם שם ע' 272 הערה 18).
6 וכ"ה לפי הרמב"ם שמביא ע"ז הכתוב (זכר"י ט, י) „ומשלו מים עד ים“. ובפרש"י עה"פ „ל' קורה כו" (וראה לקו"ש ח"ג ע' 89).
7 ישעי' כב, ה.
8 ועד"ז ברלב"ג כאן „שיהרוס אותם וירמסם כטעם מקרקר קיר“ (וראה שם בסופו התועלת הי"א). וכן באברבנאל כאן. וראה גם רד"ק בספר השרשים ערך קיר, וראה גם שם בע' קרקר (בסיום אות ק). ובספר השרשים לר"י בן ג'נאח (סוף אות ק').

* ולהעיר מפרש"י כאן „כל האומות“. וראה רמב"ן ודעת זקנים מבעה"ת. ועוד.

דאמרת להו הכי אלא אפילו שלישי של נח". איז דאָ אַ פירוש אין ראשונים²⁰, אַז די פלוגתא צווישן ר"ל און ר"י איז – צי אויך אומות העולם ווערן נכלל אין דער „שלישית יותר בה“, און לויט ר"י „אאומות העולם קא קפיד נמי“ (אַז זיי זאָלן ניט אַלע נכרת ווערן)²¹.

אַבער עס בלייבט שווער

[נוסף לזה אַז לויט אַנדערע מפרשים²² (וכן משמע מפירוש רש"י²³) איז זייער פלוגתא בלויז בנוגע צו אידן²⁴ – צי אויך אידן ווערן נכלל אין דעם „פי שנים בה יכרתו“, און דאָס וואָס ר"י זאָגט „לא ניחא למרייהו“ באַצייט זיך בלויז אויף אר"י²⁵] – אין

לויט ריש לקיש, איז (לכו"ט) וועלן אַלע אומות העולם נכרת ווערן²⁶, „יגועו“²⁷.

ג. דער ענין (צי עס וועלן זיין אוה"ע לעת"ל) איז ניט נאָר אַ שקו"ט אין פירוש

(20) יד רמ"ה לסנהדרין שם בפ"ה הב' (ומסיים ע"ז „והכי מסתבר“).

(21) וראה גם חדא"ג מהרש"א סנהדרין שם: וא"ל ר"י לא ניחא למרייהו דישאל ודכשרי אוה"ע לימא להו הכי שיתמעטו כ"כ.

(22) חדא"ג מהר"ל סנהדרין שם. עץ יוסף לע"י שם.

(23) סנהדרין שם.

(24) וכ"ה לפ"ה הא' ביד רמ"ה שם.

(25) כי מ"ש רש"י (שם ד"ה לא ניחא), „ואם אין ישראל מרובין כל כך להיות אחד מג' שבעולם יהיו הגרים וחסידיו עובדי כוכבים (אוה"ע) השלים השלישי“ – אין זה לפי שר"י קפיד גם עליהם, כ"א רק כדי שיתאים החשבון ד„והשלישית“, וכהמשך פירש"י „ואם הם מרובין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת ומ"מ לר"י אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר"ל“.

(26) „כל העולם יכרת“ (לי רש"י סנהדרין שם).

(27) בתוי"א קב, ב (הובא גם באוה"ת (יהל אור) לתהלים קיז, ז (ע' תמז), „וכנזכר במדרש דבאלף השביעי יהי שלישי בנ"א כלין ושני שלישי ישארו

„והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו' ונהרו אליו כל הגוים והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה גו' ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים גו'“, ביז¹³ צו דער נבואה בסיום ישעי¹⁴, „לקבץ את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי גו' והגידו את כבודי בגוים והביאו גו'“. ועד"ז די נבואה¹⁵, „אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד“. און אַזוי בכ"מ מבניאים¹⁶.

ב. אין זכר¹⁷ איז דאָ אַ נבואה: „והי' בכל הארץ נאום ה' פי שנים בה יכרתו יגועו“¹⁷ והשלישית יותר בה“. זאָגט אויף דעם דער מדרש¹⁸ אַז דער דריט-חלק („השלישית“) וואָס וועט בלייבן – „אלו ישראל“. קומט אויס, אַז לעת"ל וועלן אומות „יכרתו ויגועו“.

ולפ"ז איז דער פירוש האבן עזרא אין „וקרקר כל בני שת“ לויט דער נבואה הנ"ל אין זכר¹⁹.

אַבער דאָס שטעלט נאָר איבער די שאלה הנ"ל (סעיף א) אויף דער נבואה: ווי שטימט די נבואה אין זכר¹⁹ מיט די ריבוי נבואות הנ"ל אַז לעת"ל וועלן זיין אומות וגוים?

אין גמרא¹⁹ איז אַ פלוגתא צווישן ריש לקיש און ר' יוחנן אין דעם פירוש פון „והשלישית בה יותר“: ר"ל זאָגט „שלישי של שם. א"ל ר"י לא ניחא למרייהו

(13) וראה שם מב, י ואילך. נו, ג ואילך (וראה רד"ק שם, א, שם, ח).

(14) טו, יח ואילך.

(15) צפני"ג, ט.

(16) ראה לדוגמא: מיכה ד, א ואילך (כהפסוקים

בישעי"ב, ב ואילך). זכר¹⁷, ב, טו (ראה רד"ק שם, יד).

(17) יג, ח.

(17*) כ"ה בזכר¹⁷ שם. ובסנהדרין (וכן בע"י שם)

ובמדב"ר שהובאו לקמן – „ויגועו“.

(18) תנחומא שופטים ט. במדב"ר פט"ו, יד.

(19) סנהדרין קיא, א.

העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר¹⁵ אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו³² שכם אחד". און אין דעם פרק שלאח³³ איז דער רמב"ם מסביר די נבואה פון ישעי'³⁴, וגור זאב עם כבש" – „שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם³⁵. . . ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל"³⁶.

ספר היד איז ניט ענינו צו באַשרייבן מאורעות וואָס וועלן פאַסירן לעתיד לבא, אָדער אפילו צו דערציילן סתם וואָס משיח וועט טאָן, נאָר – „הלכות הלכות"³⁷ סיידן די מאורעות זיינען נוגע להלכה³⁸ (בפועל).

דאַרף מען זאָגן, אַז ניט נאָר די ענינים אין התחלת ההלכה, וואו דער רמב"ם איז מתאר דעם אופן וסדר גילוי המשיח און די סימנים שלו

[„ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כו' ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודא"י].

(32) בפסוק „לעבדו" (בלא וא"ו), אבל כ"ה בדפוסי וכת"י הרמב"ם. וראה לעיל ע' 103 הערה 79.

(33) פ"ב ה"א.

(34) יא, ו.

(35) בדפוס הנפוץ „רשעי עכו"ם" (מיראת הצענואר?), אבל בדפוס רומי ר"מ הוא ככפנים. וברמב"ם הוצאת שולזינגער בסופו „רשעי אומות העולם".

(36) בדפוס רומי הנ"ל „בישראל".

(37) הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' היד.

(38) להעיר דבהכותרת לפרקים יא"יב דהל' מלכים בדפוס ויניציאה רפד, שי – הל' מלכים ומלחמות ומלך המשיח.

הכתובים, נאָר ער איז אויך אַן ענין אין הלכה:

דער רמב"ם פסקנט אין ספר היד (ספר הלכות שלו) אין הלכות מלכים²⁸ ומלחמותיהם²⁹, אַז איינע פון די פעולות של משיח וועט זיין³⁰ – „ויתקן³¹ את

כו"ם". ומפרש ד„מ"ש (צפני' ג, ט) אהפוך אל עמים שפה ברורה אותן העמים הם בני שם ויפת דוקא ולא חם אבי כנען". וביהל אור שם מפרש ד„חם להיותו מקו השמאל נפל בג"ק שלמטה מק"נ שאין להם בירור אבל זרעו של שם ויפת הם מק"נ". וראה גם אוה"ת (יהל אור) שם סז, ה (ע' רל ואל"ך). וראה גם ע"ד ב' הברורים באומות – אוה"ת סוכות ע' א'תשסו ואילך. ועוד. וראה ספר הליקוטים דא"ח צ"צ ערך אומות העולם. ספר הערכים חב"ד ח"ב ערך הנ"ל (ס"א; ס"ב סק"ג; ס"ט). וט"ו.

ולהעיר מב' הפירושים (ספרא בחוקתי כו, ו) ב„והשבתי ח'י רעה מן הארץ": (א) מעבירים מן העולם, (ב) משביתן שלא יזיקו. וראה אוה"ת (יהל אור (ובמילואים)) לתהלים צב, א. ולהעיר מצפ"נ – להרגצובי – בחוקתי שם.

(28) פ"א ה"ד.

(29) זהו השם המלא – כבהקדמת הרמב"ם ב„מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם" ובהכותרות בריש ספר שופטים וריש הל' מלכים. וראה לקו"ש ח"י"ח ע' 276 ובהערה *38 שם.

(30) כ"ה הפ"י לפי הדפוסים שלפנינו. אבל בכת"י ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור לא קאי בהמשך להפעולה של משיח – ראה לקו"ש שם הערה 37. אבל גם לפ"ז מובן שזהו אחד מהענינים שיהי' בזמן מלך המשיח, כסיום לשון הרמב"ם (בכת"י ודפוסים הנ"ל – הועתק ב„לקו"ש שם ס"ע 283): „וכשיעמוד המלך המשיח באמת כו' מיד הם כולו חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאייהם ואבותיהם הטעום". שלכן הרי „כל הדברים האלו של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי . . . אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'". עיי"ש.

(31) ראה לקו"ש שם השינויי נוסחאות בהמשך לשון הרמב"ם שם.

(* ועד"ז הוא באוה"ת בראשית כרך ו תושכנ, א. ובסה"מ תקט"ג ח"א ע' פא: „וכמארז"ל שלישיית יהי' כלה כו'".

משיח צדקנו בזה⁴³.

[ועפ"ז יומתק וואָס די הלכה (און עד"ז די אַנדערע הלכות וועגן בני נח⁴⁴) האָט דער רמב"ם אַריינגעשטעלט אין הל' מלכים, גלייך פאַר די דינים והלכות מלך המשיח]⁴⁵.

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דער נבואה „פי שנים בה יכרתו ויגועו“ – דלכאורה תמוה ביותר:

ווי קען זיין, אַז לעתיד לבא וועלן אַלע אומות יכרתו? ס'איז דאָך „טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו“⁴⁶.

ואע"פּ אַז מען געפינט כמה מאורעות, אָנהויבנדיק פון דור המבול, וואָס „וימח את כל היקום“⁴⁷; „קץ כל בשר בא לפני“⁴⁸ – זאָגט מען דערביי דעם טעם ווייל „מלאה הארץ חמס מפניהם“⁴⁸, „השחית כל בשר את דרכו על הארץ“⁴⁹,

פון דעם לשון נבואות הנ"ל איז אָבער

פי"ד ה"ח), כמדובר כמ"פ. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ו ע' 134 ואילך. ואכ"מ.

(43) ולכן נוגע ביותר בסוף זמן הגלות שכל אחד ישתדל להשפיע על אוה"ע (בדרכי נועם ובדרכי שלום) שיקיימו את המצות שלהם, כמשנת"ס כמ"פ (וראה לקו"ש שם ע' 140 ואילך).

(44) פ"ט וי"ד שם.

(45) ולהעיר שהרמב"ם מסיים הדינים השייכים לב"נ בסוף פ"י דהל' מלכים (לפני ההלכות דמלך המשיח) „צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום. הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ונאמר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותי שלום“ – ראה לקמן בפנים. ולהעיר דבגישין סא, א (וכן בתוספתא שם ספ"ג) איתא רק „מפני דרכי שלום“. ואכ"מ.

(46) תהלים קמה, ט. ואפילו על בע"ח (ב"מ פה, א).

(47) נח ז, כג.

(48) שם ו, יג.

(49) שם, יב.

זיינען נוגע להלכה – צו וויסן לויט די סימנים כו' אַז ער איז „משיח בודאי“³⁹ – נאָר אויך דער סיום ההלכה (וואָס ער וועט טאָן נאָכדעם ווי מ'וועט שוין וויסן, אַז ער איז „משיח בודאי“) איז פאַרבונדן מיט הלכות בקשר צו די ידיעה והכרה פון „משיח בודאי“:

צו וויסן אַז משיח וועט בויען „מקדש במקומו ובקץ נדחי ישראל“ און וועט ברענגען גאולת כלל ישראל, ובמילא וועט זיין די שלימות הלכות ומצות התורה, ווי ער איז מפרט בריש פרק יא שם (ווי גערעדט בארוכה במקום אחר)⁴⁰, און עס דאַרף זיין אויך די אמונה וידיעה אַז ער וועט פועל זיין די גאולה בכל העולם כולו: „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד“.

ויש לומר נאָכמער, אַז דער ענין איז נוגע ניט נאָר אין דער אמונה וידיעה פון אידן אין משיח'ן, נאָר אויך אין דער הנהגה פון בני"ב בזמן הזה: דער רמב"ם פסק'נט⁴¹ „צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח“. און וויבאלד אַז משיח וועט אויפטאָן דעם „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' . . אהפוך אל עמים וגו'“, קומט אויס, אַז דער ענין פון דער פעולה אויף אוה"ע „לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח“ איז מעין און אַ הכשרה⁴² צו ביאת ופעולת

(39) שבפשוט זוהי ההלכה שבזה לידע סימני משיח, ובסדר זה דוקא. וראה לקו"ש ח"ה ע' 149.

(40) ראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 277 ואילך.

וראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 249 ואילך.

(41) הל' מלכים פ"ח ה"י.

(42) כי דין זה „לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח“ הוא בכל זמן, ולא רק בזמן שהיוכל נוהג כדין גר תושב שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיוכל נוהג (רמב"ם הל' ע"ז פ"י ה"ו. הל' מילה פ"א ה"ו. הל' איסורי ביאה

שאלה: ווי קען דעמאָלט זיין אַ הירוס והשמדה פון אַלע אומות?

ה. בפשטות וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז דער פירוש פון „פי שנים יכרתו יגיעו“ (ועד״ז דער פסוק „וקרר כל בני שת״) איז – ניט אַז די אוה״ע וועלן פאַרטיליקט ווערן דורך אַ פעולה פון (היפך הרחמים) הירוס והשמדה, נאָר אַז זיי וועלן ניט האָבן קיין המשך פון דורות (קינדער).

עס וועט ניט זיין פעולת כח ההולדה, וועט במשך הזמן במילא (באופן טבעי) זיין „יכרתו ויגיעו“⁵⁷ –

און מען קען ניט פרעגן: דאָס גופא (שלילת כח ההולדה) איז לכאורה בסתירה צו „ורחמיו על כל מעשיו“ – ווייל, כידוע⁵⁸, איז אינעם כח ההולדה וואָס איז דאָ באַ נבראים זאָגט זיך אַרויס דער כח הא״ס והבלי גבול פון דעם אויבערשטן. וואָרום נבראים מצ״ע זיינען דאָך במדה וגבול און דעריבער איז ניט שייך אַז זיי זאָלן מצד עצמם האָבן דעם ענין פון הולדה⁵⁹ וואָס יכולתה איז – להוליד עד אין סוף; דאָס איז נאָר מצד דעם כח הא״ס של הקב״ה וואָס ער ית׳ האָט אַרײַנגעגעבן אין דער טבע פון גוף המוליד.

ווען עס פעלט דער כח ההולדה מיינט ניט, אַז מ׳נעמט צו אַן ענין שבטבע, נאָר, אַז מען האָט ניט מוסיף געווען נאָך אַ כח (וואָס בעצם איז ער למעלה מהטבע⁶⁰).

משמע, אַז דאָ רעדט זיך ניט (ווי אין אַנדערע נבואות) וועגן דעם עונש אויף רשעי אוה״ע מחמת זייער השחתה כו׳, נאָר דער (קרקר) הרס פון „כל בני שת״ – די גאַנצע מענטשהייט, וואָס איז כולל אויך חסידי אומות העולם⁶⁰ [וכנ״ל סעיף ב, אַז „והשלישית יותר בה״ – אלו ישראל״, בלויז אידן].

דאָס (אַז נאָר „השלישית יותר בה״) האָט אויך קיין שייכות ניט צו, להבדיל, ולא תקום פעמים צרה ר״ל – די גזירות והשמדות אויף אידן ר״ל בזמן החורבן, און אַזוי אויך כל משך זמן הגלות, ביז צום חמור שבהם וואָס איז געווען בדור שלפנינו – ווייל דאָס אַלעס איז אין דער צייט פון גלות, און וויבאַלד ס׳איז אַ זמן פון חושך והעלם והסתר, איז דער ענין פון „ורחמיו על כל מעשיו״ אפילו בנוגע לישראל עם קרובו, ניט באופן גלוי (ביז) אַז עס קומט די שאלה „השופט כל הארץ לא יעשה משפט״⁶¹, „למה הרעותה לעם הזה״⁶² וכיו״ב⁶³;

משא״כ בנוגע דעם זמן פון לעת״ל, וואָס דעמאָלט וועט זיך אויספירן דער יעוד פון לתקן עולם במלכות שד״י – און ווי עס ווערט געזאָגט ווייטער אין דער נבואת זכרי״ה⁶⁴ גופא „והי׳ ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי׳ ה׳ אחד ושמו אחד״, „ולא יכנה עוד מוריך וגו׳״⁶⁵, עס וועט זיין גילוי אלקות⁶⁶ – ווערט די

(57) שקבלו ז׳ מצות ב״ג ונזהרים לעשותן (רמב״ם שם פ״ה הי״א) שאינו בדין דיהרג (שם ה״י), ואדרבה, להרמב״ם (שם הי״א) יש לו חלק לעוה״ב.

(51) וירא ית, כה.

(52) שמות ה, כב.

(53) ראה ברכות ז, א. ועוד.

(54) יד, ט.

(55) ישעי׳ ל, כ.

(56) ראה תניא פל״ו.

(57) להעיר מעונש כרת כו׳ הנאמר בתורה.

(58) ראה לקו׳ת שה״ש לט, ד ואילך. המשך שמח תשמח תרנ״ז ע׳ 5 (סה״מ תרנ״ז ע׳ קעז) ואילך. ד״ה ואתם הדבקים תרפ״ו (סה״מ תרפ״ו ע׳ רכו״ז פ״ד. ובכ״מ.

(59) ואינו נמצא אפילו במלאכים (לקו׳ת שם. ביאורה״ז ה, ד ואילך).

(60) ראה אגה״ק ס״ך (קלב, א ואילך) בענין תדשא הארץ גו׳.

פשוט, אַז עס וועט דעמאָלט ניט זיין קיין אָרט פֿאַר טומאה ורע אין וועלט (ווי עס שטייט אין זכרי' 66) (פֿאַרן פסוק „פי שנים גו'") „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". ומובן, אַז בנוגע בני אדם וועט לעת"ל ניט זיין קיין מציאות פון אויביו של השם ורשעים; נאָר אחרי ווי די אויבים ורשעים וועלן באַקומען זייער עונש, ווי מבואר בכמה נבואות⁶⁷, וועט זיין „ויתקן" את העולם כולו (מדבר חי צומח דומם) לעבוד את ה'".

[און ווי רש"י טייטשט⁶⁸ דעם פסוק „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד": ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהי ה' אחד ושמו אחד].

דערביי איז יש מקום לשקו"ט: דער עיקר גילוי דלעתיד איז צו אידן, אַזוי ווי די גאולה איז בנוגע אידן ווייל גלינו מארצנו — „וקבץ" נדחי ישראל; און גאולת העולם כולו איז אַ תוצאה ודבר טפל צו דער גאולה פון אידן —

אַזוי ווי די גאַנצע באַשאַפונג און זייער מציאות איז „בראשית — בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית"⁶⁹.

און אין דעם קענען זיין צוויי אופנים: דער מצב הגאולה אין וועלט, כולל אוה"ע, הערט זיך אָן ביי זיי אַלס אַ פרט

1. דער ביאור איז אָבער ניט אינגאַנצן מספיק, ווייל:

(א) וויבאַלד אַז לעתיד לבא וועט זיין „אהפוך" אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכב אחד — פֿאַר-וואָס זאָל (אפילו במשך הזמן) בטל ווערן די מציאות פון קוראים ועובדים?

(ב) מפורש בנבואה „והיו" מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", „ועמדו זרים ורעו צאנכם", און ריש לקיש גופא זאָגט⁶³ „כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשי לז' ב' אלפים וח' מאות עבדים" — היינט ווי קען מען זאָגן אַז אַלע אומות וועלן (במשך הזמן) נכרת ווערן?

דאָס איז מכריח צו זאָגן, אַז לכל הפירושים ווערט ניט געמיינט אַז לעת"ל וועט בטל ווערן די מציאות פון אומות העולם בפשטות⁶⁴; זייער מציאות וועט זיין אויך לעתיד לבא; נאָר די חילוקי דעות הנ"ל [די צוויי פירושים אין „וקרקר כל בני שת", ועד"ז די פירושים הנ"ל (סעיף ב) אין „פי שנים בה יכרתו ויגעו והשלישית יותר בה"] זיינען וועגן דעם אופן ווי אַזוי זייער מציאות וועט דעמאָלט זיין.

2. וי"ל הביאור בזה:

נאָך דער גאולה העתידה, ווען ס'וועט זיין גילוי אלקות אין וועלט, ווי דער פסוק זאָגט⁶⁵ „והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד", איז

(61) ישעי' מט, כג.

(62) שם סא, ה. וראה ברכות לה, ב.

(63) שבת לב, ב.

(64) וראה אוה"ח כאן סוף פסוק ית: ולזה וקרקר כל בני שת ולא אמר ומחך כי לא יתאבדו כל האומות לעתיד לבא ועליהם נאמר בנבואה הנזכר בן מאה שנה וגו'. וראה גם מ"ש שם פסוק יט.

(65) זכרי' יד, ט. וראה פסחים ג, א.

(66) יג, ב.

(67) ראה לדוגמא בהקאפיטלעך שנשמנו בהערה 13, 14.

(68) רמב"ם שהובא לעיל סעיף ג.

(69) ואתחנן ו, ד. וראה ספרי שם.

(70) פרש"י ר"פ בראשית. וראה נתחומא

(באבער) בראשית יוד. אותיות דרע"ק ב.

לויט דעם ערשטן אופן, אַז די גאולת העולם כולו (כולל – אוה"ע) איז אַ פרט און בשביל גאולת ישראל, קומט אויס, אַז די מציאות פון אוה"ע ב"פ"ע ווערט „יכרתו ויגועו", פאַרלאָרן; און ניט נאָר אַלס אַן אומה, נאָר אויך אַלס יחידים [וי"ל דוגמא בהלכה – מציאות פון אַן עבד, וואָס האָט ניט קיין מציאות בפ"ע, ווייל כל מה שקנה עבד קנה רבו⁷³].

לויט דעם צווייטן אופן אָבער, אַז ס'איז דאָ אַ באַזונדער אויפטו און תכלית אין זייער בירור וזיכור (ניט נאָר אַלס פרט פון גאולת ישראל), קומט אויס, אַז לעת"ל וועט זייער מציאות ניט בטל ווערן;

והסברה זו איז דער פירוש פון „וקרקר כל בני שת" אַז משיח איז שולט „בכל בני אנשא" – אַז אוה"ע זיינען אין „גדר מציאות"⁷⁴, וואָס דערפאַר איז אויף זיי (בפ"ע) שייך דער ענין השליטה פון משיח'ן.

און לדעת ר' יוחנן (כפירוש הא' שהובא לעיל ס"ב) ווערט אויך אויף זיי געזאָגט „לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי": ביי דעם אויבערשטן, אַלס „מרייהו" פון די אוה"ע, איז „לא ניחא" אַז אין זיי זאָל זיך ניט אָנהערן די גאולה. דעריבער זאָגט ער אַז אויך אוה"ע ווערן אַריינגערעכנט אין „והשלישית יותר בה".

ט. עפ"ז קומט אויס, אַז אין הלכה, לדעת הרמב"ם, ועד"ז אין תורת החסי-דות, איז מבואר כאופן הב' הנ"ל:

דער רמב"ם איז מדגיש בכמה מקומות, אַז לעת"ל וועט דער אויפטו

אין דער גאולה פון אידן; אַדער אַז באַ זיי איז נרגש זייער גאולה (אויך) כענין בפני עצמו.

די הסברה בזה:

לויטן ערשטן אופן קומט אויס, אַז ענינו של משיח און פונעם גילוי דלעתיד איז בלויז צוליב אידן – אידן זאָלן קענען לערנען תורה און מקיים זיין מצות בתכלית השלימות. און דערפאַר איז ניט גענוג וואָס אידן וועלן ניט האָבן אויף זיך קיין „שעבוד מלכיות", נאָר די גאַנצע וועלט דאַרף זיין כדבעי – „לא⁶⁸ יגזלו ולא ישחיתו" – אַן עולם מזוכך – און בשעת די וועלט איז באופן כזה, איז עס אַ מקום מוכשר פאַר אידן צו דינען דעם אויבערשטן. ובשלימות בזה, אויך די אומות העלפן אַרויס אידן, בכ"ז, כנ"ל (סעיף ו')

און מ'קען זאָגן אַז די גאולה ווי דאָס איז בשייכות צו העולם איז ניט נאָר אַ פרט פון דער גאולה של ישראל, נאָר אויך אַן ענין בפ"ע⁷⁵; ד. ה. אין העולם כולו – יעדער פרט פון עם – הערט זיך אָן, אַז די כוונה עליונה אין זייער בריאה וגאולה איז (אויך) זייער בירור וזיכור. וואָרום אויך זיי זיינען בריאתו של הקב"ה⁷².

ח. ועפ"ז יש לומר אַז בהתאם צו די צוויי אופנים הנ"ל זיינען די צוויי פירו-שים הנ"ל (ס"א) אויף „וקרקר כל בני שת"; ועד"ז אינעם פירוש (בס"ב) „פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה", צי „והשלישית" איז אויך כולל אוה"ע אַדער ניט:

71 להעיר מפרש"י נצבים ל, ג: ואף בגליות שאר האומות מצינו כן כו. וראה לקו"ש ח"ט ע' 180 ואילך.

72 להעיר ממרו"ל מגילה (י, סע"ב): אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה.

73 ראה קידושין כג, ב. וראה רשב"א שם.
74 ראה לקו"ש ח"ח ס"ע 165 ואילך. ח"כ ס"ע 139 ואילך.

בפ"ע, גייט ער לשיטתו: דער רמב"ם זאָגט⁷⁸: „כל המקבל שבע מצות ונוזהר לעשותן הרי זה מחסידי אוה"ע ויש לו חלק לעוה"ב והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו כו"ל. ד. ה. אַז מ"ת האָט אויפגעטאַן אַן עילוי נוסף אין די ז' מצות בני נח (אויף וועלכע די ב"נ זיינען נצטווה געוואָרן פון פריער), און במילא אויך אין דער מציאות פון אוה"ע – און דערפאַר האָבן זיי אַ שכר בפ"ע.

אַזוי איז אויך מובן פון דעם וואָס דער אַלטער רבי זאָגט אין תניא⁷⁹ אַז „מיתרון ההארה (וואָס וועט נתגלה ווערן) לישראל (לעת"ל) יג"י חשך האומות גם כן כדכתיב⁸⁰ והלכו גוים לאורך וגו' וכתיב⁸¹ בית יעקב לכו ונלכה באור ה' וכתיב⁸² ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וגו' וכתיב⁸³ לבוא בנקרת הצורים ובסעיפי הסלע' מפני פחד ה' והדר גאונו וגו' וכמ"ש⁸⁴ והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וגו'".

דערמיט וואָס ער איז זיך ניט מסתפק מיט דעם וואָס ער זאָגט פריער „שאז יזכך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל ע"י התורה שנקר' עוז", וואָס דערפון איז משמע אַז דער זיכוך הגשמיות (פון דעם גוף און דעם עולם) איז נוגע צו אידן למטה, אַז זיי זאָלן קאָנען מקבל זיין גילוי אור ה';

פון דער גאולה ועניני' זיין אויך בשייכות צו אוה"ע, און אין די אַלע ערטער זאָגט ער דאָס ווי אַן ענין בפ"ע – ניט אַלס פרט פון דער גאולה פון אידן; אין די צוויי ערטער הנ"ל⁷⁵: אין סוף פ"א פון הל' מלכים: „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כו", וברפ"ב: „שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם"⁷⁵ כו' ויחזור כולם לדת האמת⁷⁶ ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל";

ועד"ז בסיום וחותם ספרו, וואו ער זאָגט: „ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", וואָס פון פשטות לשונו איז מובן⁷⁶ אַז דאָס מיינט אויך אוה"ע⁷⁷.

וי"ל אַז אין דעם וואָס דער רמב"ם האַלט אַז די גאולה העתידה וועט אויפ"טאָן אַ חידוש ועילוי באַ אוה"ע אויך

(75) וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב: ולפיכך ילמד כל העם כו' ויבואו כל הגויים לשמועו שנאמר והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים. פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמה לפ' חלק.

(75*) ראה לעיל הערה 35.

(76) דמהמשך לשון הרמב"ם בהל' מלכים שם משמע דאין כוונתו בזה שיתגיירו ויקבלו דת ישראל* (ראה רש"י בזכר' שם בפ"י והשלישית יותר בה), אף שבכ"מ ברמב"ם (הל' מתנ"ע רפ"י. הל' חגיגה פ"ג ה"א וה"ו) מוכח שדת האמת היינו דת ישראל. וכן צ"ע בלשון „דת האמת" שבספ"ד דהל' מלכים. וראה לקמן ע' 195 ובהערה 45. ואכ"מ.

(76*) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 246 ואילך.

(77) שלכן ממשיך „ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים כו", ישראל ולא אומות.

(* אבל בדרשות הר"ן (דרוש ז') מביא ראיי' מעני' (כז, א), ושלכן האומות ישוּבו לאמונתנו בכל פרטי המצות ודקדוקיהן. – ולהעיר מהג"י ברומב"ם ויחזור בתשובה כולם".

(78) הל' מלכים פ"ח הי"א.

(79) סוף פל"ו.

(80) ישעי' ס, ג.

(81) שם ב, ה.

(82) שם מ, ה.

(83) שם ב, כה (ושם: „בנקרות... ומהדר).

(84) נוסח תפלת שמו"ע דר"ה.

אָן – דעמאָלט קומט אויס, אַז די גאולה, וואָס תוכנה איז „והי' ה' למלך על כל הארץ“, איז ניט בשלימות. וואָרום אין זיי הערט זיך ניט אָן דער „למלך“. ובמילא איז אויך ניטאָ די שלמות הגילויים פון דער גאולה בשייכות צו אידן – זייערע „משרתים“ („אומניך“) דערהערן ניט דעם „למלך“.

בשעת אָבער די וועלט וכל אשר בה דעהרט, מצד ענינם הם, דעם „למלך“ – ביי זיי איז „לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד“, „יחזרו כולם לדת האמת“, ביז אַז אויך כל עסקם איז „לדעת את ה' בלבד“ – דעמאָלט איז דאָס אַ גאולה שלימה, עס ווערט אויסגעפירט די כוונה פון דירה בתחתונים בשלימות, ובמילא – די שלמות פון גאולה באַ אידן.⁸⁵

יא. ע"פ הנ"ל יש לתווך צווישן די צוויי פירושים אין „וקרקר כל בני שת“ [און די התאמה פון דער נבואה „יכרתו יגיעו“ מיט די אַנדערע נבואות וועגן דער מציאות האומות לעת"ל] – ע"ד החסידות:

לעת"ל וועט זיין „והי' ה' למלך על כל הארץ“, און דער גילוי (כשם שאני נכתב) פון „ה' אחד“ בכל העולם כולו. כפרט – וועט אין דעם זיין⁸⁶ אַ חילוק צווישן אידן און „כל הארץ“, ובהתאם צום חילוק אין זייער מציאות⁸⁷:

(85) ועפ"ז מובן שמש"ש בתיא שם „ומיתרון ההארה לישראל יגי' חשך האומות“ הוא עוד פרט והמשך למש"ש לפניו „שאו יזדכך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל כו“ (ראה לעיל סוף ס"ט).

(86) ראה לקו"ש ח"ב ע' 74 הערה 30. וש"נ.
(87) הנ"ל בעבודת האדם להעיר מד"ה לא הביט (מאמרי אדה"ו על הפרשיות ח"ב ע' תרפא – ברקליו, תשמ"ג).

נאָר איז מוסיף נאָך אַן ענין: „ומיתרון ההארה לישראל יגי' חשך האומות כו“ –

איז דער אַלטער רבי מדגיש, כנ"ל, אַז דער „יגי“ חשך האומות איז ניט נאָר אַ חלק און פרט וואָס איז נוגע צום עילוי וזיכוך פון אידן, נאָר ס'איז אַן ענין וואָס איז נוגע אומות העולם גופא; און דעריבער, כאָטש דער „יגי“ חשך האומות“ קומט פון דעם יתרון ההארה לישראל (כפשוטו, ווייל דער עיקר גילוי איז דאָך אין אידן וואָס ישראל וקוב"ה כולא חד), ווערט אָבער אויפגעטאָן אַ פעולה פנימית, אַ גילוי אור אלקי, און אַ תנועה פון יראה וביטול באַ אוה"ע, ביז עס ווערט „והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וגו“, אַז דער אויבער-שטער ווערט נתגלה על כל יושבי תבל (וועלכע איז) ארצך.

י. וואָס איז דער ענין מיוחד אין דעם וואָס מען זאָגט אַז ס'איז דאָ אַן ענין וגילוי בזמן הגאולה צו אוה"ע בפ"ע און וואָס איז דאָס נוגע צו מוסיף זיין דאָס אין תניא דאָרט?

אויך דאָרף מען פאַרשטיין: וויבאָלד אַז די גאַנצע בריאה און מציאות פון שמים וארץ וכל צבאיהם (כולל – אוה"ע) איז „בשביל ישראל ובשביל התורה“, ווי קען מען זאָגן אַז עס זאָל זיך אָנהערן אין זייער גאולה אַ כוונה וענין בפ"ע, אויסער די גאולה פון אידן?

מוז מען זאָגן, אַז אויך דאָס איז נוגע צו אידן.

דער ביאור בזה:

בשעת די הנהגה פון דער וועלט איז כדבעי – „לא יגזלו ולא ישחיתו“, אָבער זייער ביטול צו אלקות קומט נאָר אַלס תוצאה פון זייער שעבוד און ביטול צו אידן, אין זיי גופא הערט זיך דאָס ניט

הערט ווערן בכל הבריאה כולה, כולל אוה"ע, ווי „לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו“, און אָן אָן דעם אויבערשטן „אין דבר אחר יכול להמצאות“⁹¹, ד.ה. עס וועט דערהערט ווערן אָן זיי זיינען ניט קיין מציאות אמיתית⁹² („יכרתו יגועו“, „קרקר“ – א „הרס“ פון זייער מציאות);

משא"כ באַ אידן ווערט נתגלה, אָן זייער מציאות גופא איז עצמותו כביכול, ישראל וקוב"ה כולא חד.

(משיחות ש"פ בשלח וש"פ משפטים תשמ"ג)

די גאַנצע בריאה, כולל אוה"ע, איז אַ מציאות וואָס איז נתהווה געוואָרן דורך דעם אויבערשטן, בראַ אלקים מאין ליש בעשרה מאמרות, ובלשון הרמב"ם⁸⁸, „כל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו“. אויף אידן (נשמות ישראל) ווערט געזאָגט נאָכ-מער⁸⁹, „ישראל וקוב"ה כולא חד“⁹⁰.

ועפ"ז לעת"ל ווען עס וועט נתגלה ווערן דער אמת פון ה' לעולם, גילוי „ה' אחד“ אין וועלט, ובשלימות, וועט דער-

88) ריש הל' יסוה"ת.

89) ראה זח"ג עג, א. תניא רפ"ב. אגה"ת פ"ד.

90) אלא ש„אח"כ ירדה בסתר המדריגה ג"כ

ע"י בחי' האותיות שבמאמר נעשה אדם“ (אגה"ת שם).

91) לשון הרמב"ם שם ה"ב.

92) ראה בארוכה שער היחוד והאמונה פ"ג. וראה ד"ה ולקחתם תרס"א.

